نخستین کنفرانس ملی به سوی شهرسازی و معماری دانش بنیان

۳، اردیبهشت ماه، ۱۳۹۶، تهران، ایران

ارتقاء هویت ایرانی-اسلامی در میدان ها با رویکرد نماد گرایی

مطالعه موردی:میدان شهدای مشهد

آنیتا رفیعی نیشابوری[۱*]، آرش نعیمی[۲]، مهدی حمزه نژاد[۳]

[۱]دانشجو کارشناسی ارشد مهندسی معماری اسلامی، دانشگاه بین المللی امام رضا(ع)

[۲]کارشناسی مهندسی معماری

[۳]استادیار دانشکده معماری دانشگاه علم و صنعت ایران

چکیده

درشهرهای امروز وبه خصوص کلان شهرها موضوع هویت و دگرگونی آن به یکی از مهمترین مباحث درمیان مسئولین و طراحان شهری مبدل شده است. در این بین، مشهد به عنوان دومین کلانشهر مذهبی جهان، نقشی هویت ساز و تاثیرگذار درمیان شهرهای ایران اسلامی به عهده دارد. در دهه های اخیر، میزان ساخت و سازهای شهری به خصوص در قسمت مرکزی شهر، به طورچشمگیری افزایش یافته است. و این روند به همراه خود تحولات هویتی را نیز دربرداشته است. در این میان میدان شهدا به عنوان مرکز شهر ،یکی از میادین پر تردد و نقطه تلاقی سه شریان مهم ارتباطی شهر مشهد،خیابان امام خمینی ره به خیابان آیت الله عبادی ،خیابان توحید به شیرازی و خیابان شهید هاشمی نژاد به دانشگاه می باشد که از اصلی ترین کانون های تاثیرگذار

بر هویت بافت مرکزی شهر به حساب می آید. این مقاله با روش تحقیق استدلالی تحلیلی در ترکیب با مصداق پژوهی و تاریخ پژوهی به پرسش های زیر پاسخ می گوید:

میدان شهدای مشهد تا چه اندازه نمادی از اسلام و فرهنگ و تمدن ساکنان شهر مشهد می باشد؟چگونه می توان به وسیله نمادها در یک میدان هویت ایرانی-اسلامی را ارتقاء داد؟

نتایج حاصل از پژوهش نشان می دهد در این میدان الگوهای معماری مدرن قابل مشاهده است.دگرگون سازی کالبدی میدان شهدا با الگوی کاملا مدرن و بی توجهی به پیشینه تاریخی، فرهنگ و تمدن ساکنان شهر، موقعیت قرارگیری میدان درارتباط با حرم مطهر رضوی و بافت مذهبی ،صدمه ای جدی بر هویت میدان وارد کرده است. دوگانگی فاحش الگوی کالبدی بافت قدیم و جدید،نشان از بی توجهی به زمینه گرایی محیطی و هویت ایرانی-اسلامی دارد. در نهایت راهکار های عملی هویت بخشی به این میدان بیان شده است.

کلمات کلیدی:هویت ،هویت ایرانی-اسلامی،میدان ،نماد، میدان شهدا مشهد

۱-مقدمه

شهرها به میزانی زنده اند که به گستره ی فرهنگی،اجتماعی خود پایبند باشند و با تکرار الگوها،شاخص ها و نمادهای ویژه در مکان ها به عنوان بستر شکل گیری جامعه و نمایشگاه معرفی افکار مردم یک کشور نقش مهمی را در هویت ملی ایفا می کنند(آتشین بار،۱۳۸۸،۴۶).فضای شهری ،فضای زندگی روزمره شهرندان است که هرروز به صورت آگاهانه و ناآگاهانه در طول راه منزل تا محل کار حس می شود .نشانه های شهری به عنوان یک عنصر خاص نماد شاخص فضای شهری عمل می کنند.این نشانه ها در راستای سبک ها و روش ها و اعتقادات یک اجتماع شکل می گیرد که با بیان خاص خود می تواند یک نشانه شهری نیز باشد که می تواند به معنی یک منطقه ی خاص به لحاظ تاریخی،جغرافی و فرهنگی بپردازد که در برقراری ارتباط موثر شهروندان و کسانی که به محل رفت آمد دارند نقش مهمی دارد.شهر بایستی از طریق نمادهایش بیانگر موضوعات اخلاقی جامعه بوده و شهروندانش را برای آگاهی از این موضوعات آموزش دهد.محیط کالبدی بیانگر شان اجتماعی مردم بهره بردار است.نمادهایی که مردم برای محیط زندگی خود انتخاب می کنند می تواند معرف شخصیت و آرزوهای آن ها یا نشانه هایی از نفی گذشته آن ها باشد(بهزادفر،۱۳۹۰).به دلیل قرار داشتن نشانه بر پایه تاریخ ،فرهنگ و آداب و رسوم زمینه،نشانه ها در شهر بیانگر هویت شهر هستند.هویتی که در طول سال ها به مرور زمان در شهر شکل گرفته و به شهر شکل داده است.از طرف دیگر با استفاده از نمادگرایی در شهر و با ایجاد محیطی متشخص ،وسیله ایجاد خاطرات و نمادهای مشترک برای مردم فراهم می شود که این خود سبب پیوستگی میان شهروندان است(بحرینی و همکاران،۱۳۸۸).هر نمادی به بیان معنایی فراتر از ظاهر خود اشاره دارد،نمادها و نشانه های معماری به دلیل آن که در زندگی روزمره هر لحظه ابداع و تکرار می شوند ،حس خاصی از هویت و معنا را تقویت می کنند(ماجدی و همکاران،۱۳۸۹). لازم به ذکر است هویت و شخصیت شهر زمانی نمود پیدا می کند که شاخص های خاص شهر نمود یابند.شاخص هایی که ریشه در مکان و زمان دارند و با سنت ،عقاید و به طور کلی با دانش و فرهنگ آن جامعه پیوسته اند(شماعی،پوراحمد،۱۳۸۵،۹۳).

معماری تبلور فرهنگ و اندیشه انسان و تجلی عینی ارزش ها و باورهای مردم و ملت است. روح هر ملت در ارزش های دینی آن نمایان است و ارزش های دینی عمیق ترین ،گران قدر ترین و لطیف ترین بخش فرهنگ به شمار می آیند .اگر فضاهای شهری عرصه تجلی فرهنگ و تاریخ ملت ها شمرده شوند ،آن گاه می توان پذیرفت آن چه که امروزه در شهرهای ایرانی رخ می نماید نوعی عدول از ارزش های غنی فرهنگی و کهن ساکنان این سرزمین و با نگاهی عمیق تر "واژگون هنر زمانه" است (ندیمی،۱۳۷۸،۳۲). در تفکر جهان بینی اسلامی ،توجه به جنبه ی معنایی و باطنی پدیده های عالم ،حائز اهمیت است(مصلحی،۱۳۹۴).

اگر چه که شهر مشهد به واسطه سابقه تاریخی و مذهبی ،دارای پشتوانه های قومی هویتی است اما در حال حاضر این عوامل هویت بخش شهری در حال کمرنگ شدن بوده و واقعیت ادراک شده از سمت مخاطب با تصویر ذهنی و انتظار وی در حال فاصله گرفتن است.مشهد مقدس به عنوان پایتخت معنوی ایران می باشد مسلما از پایتخت معنوی انتظار می رود مرکز کارکردی و نمادین مذهبی باشد .این مرکز می بایست هویت و مذهب خود را به منصه ظهور برساند که تفاوت این شهر را با شهرهای دیگر نمایان سازد.در این بین میدان شهدا مشهد به عنوان مرکز شهر مشهد و گلوگاه حرم مطهر رضوی حائز اهمیت بیشتری است .میدان های شهری تجلی گاه فرهنگ و تمدن ساکنان شهر هستند.در دهه های اخیر میزان ساخت و ساز در میدان شهدا مشهد به طور چشم گیری افزایش یافته است. این روند به همراه خود تحولات هویتی را به همراه داشته است . این تغییرات و ساخت و ساز های میدان شهدا باید متناسب با روحیه ی تاریخی و هویتی شهر مشهد به عنوان شهری اسلامی خود را معرفی بنماید چرا که شهر اسلامی به اندازه ای اسلامی است که بتواند جلوه گاه مبانی و اصول و ارزش هایی باشد که کلام الهی برای جامعه اسلامی و الهی تعریف نموده است (نقی زاده،۱۳۸۹).

پرسش های پژوهش

-چگونه می توان به وسیله نمادها در یک میدان ،هویت ایرانی اسلامی را ارتقا داد؟

-میدان شهدا مشهد تا چه اندازه نمادی از اسلام و فرهنگ و تمدن ساکنان شهر مشهد می باشد؟

اهداف پژوهش

-تقویت مبانی نظری هویت ایرانی-اسلامی شهر به وسیله نمادها در میدان

-ارزیابی کیفی نماد های میدان شهدا مشهد

۲-پیشینه پژوهش

-نمادگرایی ابتدا در هنر ظهور کرد و به تبع آن در اشکال دیگر زندگی مردم از جمله شهرها نمود عینی یافت .به طوری که سمبولیسم یا نمادگرایی جنبشی بود که از ۱۸۸۵تا ۱۹۱۱ بر هنر اروپا سایه افکند ،در این شیوه هنرمند واقعیت هارا نه به طور مستقیم بلکه به صورت نمادها یا سمبل هایی تاثیرگذار ارائه می کرد.این نمادها متضمن چیزی جز شناخت ذهنی هنرمند از واقعیت ها نبوده اند .او هم چنین بیان می کند نمادهای هنری تا زمانی ماندگار باقی می مانند که آنچه بدان ارتباط داده می شود،معنادار باقی بماند.وقتی این معانی ناپدید شود و یا اهمیت خود را از دست دهد آن شکل نیز یا ناپدید می شود یا اینکه معنای جدیدی کسب می کند.او اشاره کرده است که معماری ایرانی آنقدر الگو دارد که در هر بنایی با توجه به منطقه و مکان قرارگیری و زمان ساخت اثر و نیازهای کارکردی بنا ،از الگوهای پایدار و ارزشمند خود بیان جدیدی به وجود آورد که نه مثل گذشته باشد و نه تقلیدی از مشخصه های وارداتی دیگر تمدن ها.(خوشحال،۱۳۸۶).

-لینچ (۱۳۸۵) در کتابی تحت عنوان"سیمای شهر"بیان می کند سیمای شهر بر اساس پنج عامل لبه،راه،گره،محله و نشانه تقسیم بندی می شود.در تعریف نشانه یا همان سمبل ها و نمادها آورده است:معمولا اشیایی که ظاهری مشخص دارند،مانند ساختمان ها،علائم و...هستند.خصوصیات نشانه باید چنان باشد که بتوان آن را از میان عوامل بسیار باز شناخت. از نظر لینچ نشانه های شهری در واقع عواملی هستند که بیرون آنها به دیده ی ناظر می آید و مقیاس آن ممکن است بسیار متفاوت باشد. وی یکی از خصوصیات بارز نشانه ها را برای بی نظیر بودن آنها و اینکه عاملی منحصر به فرد باشند و خاطره ای در ذهن بر جای نهد، می داند.

-هدفی (۱۳۸۵)در مقاله ای تحت عنوان"نماد و نشانه های شهری" نتیجه گیری می کند برج آزادی نمونه ای از ساختارهای استوار بر بینش ها و مفاهیم عمیق،المان های محله ای با المان های شهری به لحاظ انتقال مفاهیم،محتوا و ابعاد تفاوت اندکی دارند.المان های محله ای توسط خصوصیات ونقش کالبدی تعریف شده برای آن ها می توان یافت و کابد قدیم و جدید را به هم دوخت و انسجام و یکپارچگی شهر را به نمایش گذاشت.

-لطیفی و همکاران(۱۳۹۱)در مقاله ای تحت عنوان "بررسی ارتباط نمادهای شهری با هویت شهر ،مطالعه موردی گنبد کاووس"بیان می کند نماد های شهری از عناصر اصلی هویت بخشی به شهرها هستند،لیکن به جز برج قابوس که نماد اصلی و تاریخی شهر است،سمبل جدیدی طراحی نشده است و حتی تک نماد منحصربه فرد شهر به عنوان بلندترین برج آجری دنیا به مردم ایران و جهان به خوبی معرفی نشده است.

-کریمیان(۱۳۸۹)در مقاله ای تحت عنوان "نمادهای فرهنگی در مناظر شهری :بیان معنا،حس هویت و آرامش روحی" بیان می کند کاهش روند استفاده از نشان های بیگانه در نماد فضاهای شهری و تقویت هویت بصری شهرها با بهره گیری از نمادهایی که انعکاس دهنده فرهنگ و اعتقادات ساکنان آن ها باشند و در تعدیل روحیات اجتماعی شهرنشینان سودمند گردند ،امکان پذیر است . بدین منظور و در جهت تشخیص کاربری به جا و محتوایی نمادها و نشانه ها ،تعیین ضوابط و مقررات ذی ربط و توقف کلیه برنامه های مخرب به وسیله ی واحدهای نامتجانس ،پیشنهاد گردیده است تا کمیسیونی با عنوان کمیسیون نمادها و نشانه های فرهنگی در وزارت مسکن و شهرسازی تشکیل گردد تا به انجام این امر مهم مبادرت ورزد.

-مختاری ملک آبادی(۱۳۹۲) در مقاله ای تحت عنوان "بررسی تحلیلی-تطبیقی نمادهای هویت بخش شهری،مطالعه موردی :شهر اصفهان" بیان می کند که میزان رضایت شهروندان از متغیرهای مورد مطالعه در زمینه ی نمادهای فرهنگی اسلامی-ایرانی و هویت بخشی ان ها در سطح نسبتا بالایی قرار دارد و نمادهای شهر جنبه ی اسلامی-ایرانی خود را حفظ نموده اند که این امر نکته ای مثبت در نمادهای فرهنکی شهر می باشد و همچنین مهم ترین عامل هویت بخش تمدن اسلامی-ایرانی شهر اصفهان،آثار تاریخی همچون میدان امام،سی و سه پل ،سبزه میدان ،چهارباغ و ... می باشد.

-بحرینی(۱۳۸۶)در کتابی تحت عنوان"فرآیند طراحی شهری"بیان می کند شاید با ایجاد نقطه عطفی در طرز تفکر انسان ها ،بار دیگر انسان خصوصیت نمادگرائی خود را باز یابد و شهرها در این راه نقش اساسی خود را دوباره داشته باشند.برای

تحقق چنین هدفی باید نمادهای گذشته را شناخت و در حفظ و اعتلای ان ها کوشید و علاوه بر ان از عواملی چون اعتقادات،باورها،طبیعت و هنر بهره گرفت تا نمادهای ارزشمند و معنی داری را در شهرها پدید آورد.

zakariya, harun mansor-(۲۰۱۵) در مقاله ای تحت عنوان "معنای میدان تاریخی به عنوان جاذبه گردشگری و اوقات فراغت انجمن spsce" نتیجه گیری می کنند در بازسازی میدان تاریخی باید به نیازهای مردم محلی و گردشگران توجه شود.هرچند بعضی از معانی میدان تاریخی پادانگ بعد از بازسازی حفظ شده است اما اگر اهمت ان تقویت نشود به زودی ارزش تاریخی میدان محو می شود و این مقاله توصیه می کند که شورای اسلامی شهر باید نقش قوی تری باز کند.این میدان پس از بازسازی با سه مجتمع خرید مدرن احاطه شده است و دید بصری میدان را ضعیف کرده است.این مطالعه نتیجه گیری می کند که پروژه های حفاظت و گردشگری و توسعه شهری نیاز ه کار دست در دست ارد و باید به نیازهای همه توجه شود .

۳-روش تحقیق

نوع تحقیق توسعه ای-کاربردی و روش تحقیق آن استدلالی-تحلیلی در ترکیب با مصداق پژوهی و تاریخ پژوهی می باشد.روش و ابزار گردآوری اطلاعات در این پژوهش کتابخانه ای و اسنادی،مشاهده وعکس برداری می باشد. نگارنده در این مقاله بر آن است تا به بررسی نمادها و نشانه ها و هویت ایرانی اسلامی در میدان شهدا بپردازد . انتخاب نمونه به کمک نمونه گیری دارای معیار بوده است که شامل اهمیت تاریخی و موقعیت قرارگیری در شهر است.

۴-ادبیات نظری پژوهش

۴-۱-هویت

هویت در حوزه ها و مکاتب مختلف دارای تعاریف مختلف و سلیقه ای است که باید این مفاهیم پیش از وارد شدن به بحث هویت ایرانی – اسلامی مورد بررسی قرار گیرد تا به درک کلی از واژه هویت و معنای آن دست یابیم.

در فرهنگ عمید هویت یعنی حقیقت شی یا شخص که مشتمل بر صفات جوهری وی باشد. هویت در لغت به معنای شخصیت، ذات، هستی و وجود (عمید، ۱۳۶۳، ۱۹۸۴). هویت در فرهنگ لغت دهخدا عبارت است از تشخص و همین معنی میان حکیمان و متکلمان مشهور است (دهخدا، ۱۳۳۴، ۳۴۹).در فرهنگ معین هویت اینگونه بیان می شود: ۱- ذات باری تعالی، ۲- هستی، وجود، ۳- آنچه موجب شناسایی شخص بشود (معین، ۵۲۲۸، ۱۳۷۱).آکسفورد از هویت به عنوان کیستی و چیستی شخص یاد می کند(oxford,2008) .در فرهنگ لغات و اصطلاحات فلسفی منظور از کلمه هویت اشاره به ذات و تشخص نیز آمده است : "واژه عربی هویت دارای کاربرد فلسفی است که عبارت است از دو چیز که با هم در وجود و حقیقت یکی باشند، هر چند که دارای بعضی وجوه افتراق باشند "(حج فروش، ۱۳۸۰، ۸). کاستلز هویت را الگوهای رفتاری منحصر به فردی می دانند که سر چشمه معنا و تجربه برای مردم است(کالستز، ۱۳۸۴، ۲۲) .کالهن نیز در باب هویت می گوید هیچ مردم بی نام را نمی شناسیم، هیچ زبان و فرهنگی سراغ نداریم که بین خود و دیگری تمایز برقرار نساخته باشد، نوعی از شناسایی خویشتن که همواره نوعی ساختن محسوب می شود، صرف نظر از اینکه تا چه حد همچون یک کشف و وجود و آنچه موجب شناسایی شخص باشد بیانگر ویژگی های هر فرد یا پدیده ای است.هویت وابسته، لاجرم هر چیزی است که وجود دارد(حجت، ۱۳۸۴،۵۷).

۴-۲-هویت ایرانی-اسلامی

قران کریم، آن جایی که از خلقت انسان و اختلافات و تفاوت های صوری و ظاهری آن صحبت می کند این گونه می فرماید : « شما را از یک و مرد و زن، خلق نموده و به شعبه ها و قبایل گوناگون و مختلف، تقسیم و دسته بندی کردیم تا همدیگر را بشناسید.

بعد به رکن اساسی و اصل مهم و سرنوشت ساز، که هویت اسلامی (دینی) انسان مسلمان را تشکیل می دهد اشاره نموده می فرماید: [گرامی ترین شما در پیشگاه خداوند، باتقواترین شماست]

هویت اسلامی، ریشه در صدر اسلام، شخص پیامبر(ص)، آیین وی، قرآن کریم و نیز اهل بیت(ع) دارد. هویت اسلامی امری آمیخته و نهادینه شده در وجود مسلمان و به تعبیری مولفه اصلی مسلمانی است. میزان قوت و استحکام این مولفه به هماهنگی، انسجام و سازگاری اجزای تشکیل دهنده ی آن با هم و با عالم خارج بستگی مستقیم دارد (عارف،۱۳۸۹: ۱۲۴). هویت اسلامی ترکیبی از تمامی یافته های مسلمان از اسلام و تجربیات تاریخی آن است. این هویت از سویی ریشه

در گذشته های تلخ و شیرین و عظمت تمدن مسلمانان و یافته های سیاسی، فرهنگی و اقتصادی آن و از سویی دیگر نگرشی بر موجودیت کنونی آنان و تلاش بر حفظ و تقویت آن در آینده دارد (شمسا،۱۳۸۷: ۱۰۲-۱۰۵).

هویت اسلامی - ایرانی، برایندی است که از شناخت، درونی کردن و پایبندی عملی به آموزه های اسلامی -ایرانی برای افراد به دست می آید (سبحانی نژاد و امیری، ۴۱۸:۱۳۹۲)؛ یعنی می توان آن را در سه سطح شناخت (آگاهی ذهنی از آموزه های اسلامی – ایرانی)، عاطفه (احساس عاطفه و علاقه به این آموزه ها) و رفتار (نمود آشکار این آوزه ها در رفتار فرد) (بهنر،۱۷:۱۳۸۴؛ معماریان، ۴۸:۱۳۹۰)، مورد بررسی قرار داد. این آموزه ها، پنج بعد دینی، اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و سیاسی دارد و مبنایی برای هویت سازی اسلامی –ایرانی است با این توضیح که چنانچه آموزه های اسلامی –ایرانی در هر بعد، مورد پذیرش جامع فرد قرار گیرد (پذیرش در سه سطح شناختی، عاطفی و رفتاری) فرد در آن بعد، هویت یافته اسلامی -ایرانی می شود و با پذیرش جامع تمام ابعاد، هویت اسلامی –ایرانی در تمام ابعاد در وجود وی تجلی می یابد (سبحانی نژاد و امیری،۱۳۹۲:۴۱۸ و۴۱۹). اینکه برخی در تعریف هویت ایرانی ،"ایرانیت" و "اسلامیت" را به عنوان دو عامل مجزا دخیل می شمارند ،روش درستی نیست ،چرا که در تعریف جامع هویت "ایرانی"(به ویژه هویت ایران امروزی یا هویتی که از زمان اسلام اوردن ایرانیان نضج گرفته)عامل "اسلامیت" نهفته است.البته اگر "ایرانیت" مورد نظر ،ایرانیت(آداب و رسوم و تاریخ و و فرهنگ و اساطیر) قبل از اسلام باشد می توان این تمیز را بین ایرانیت و اسلامیت پذیرفت. اگر اسلامیت یا به تعبیر دیگر جهان بینی توحیدی اسلام را از آثار ایرانی حذف کنیم ،چیز قابل توجهی از آن ها باقی نمی ماند .نه از شعر و نه از عرفان و نه از فلسفه و نه از معماری و نه از شاهکارهای دیگر جز معدودی انگشت شمار چیزی نمی ماند."اسلام یک تفکر و باور و اعتقاد و اندیشه و جهان بینی و فلسفه زندگی است،در حالی که "ایران" منتسب به سرزمین و قوم و زبان و اسطوره هاست.وقتی از ایران سخن می گوییم بیش از خاک و قوم،فضیلت ها و کرامت ها و اخلاقیات و زیبایی ها و انسانیت ها و نیکی ها استکه خویش را می نمایانند و عامل افتخار می شوند و همه این ها از جهان بینی سرچشمه می گیرد(نقی زاده،۱۳۹۲، ۲۷۱).

۳-۴-هویت مکان

هویت باور های رفتاری ،شناختی و ارزشی ماست که در مکان منعکس می شود .با عنایت به معنا و مفهوم هویت و هویت ملی،عناصری که به عنوان عامل هویتی یک شهر یا تمدن مطرح می شوند،علاوه بر نمایش خویش به عنوان عنصر کالبدی و هویتی ظاهری و عینی ،باید بتوانند ارزش های فرهنگی ،اصول فکری ،توان علمی ،خاطره های جمعی ،قابلیت های هنری و سایر بارزه های یک تمدن را به شهروند القا کنند(نیلسن،پینکاس و همکاران،۴،۲۰۱۰).هویت جنبه ای غیر جسمانی از تاریخ محل و ویژگی هایی است که سبب تمایز محل از مکان های مشابه یا دیگر فضاها می شود و توصیفی غیر محسوس از شخصیت بی مانند محل است.برخی روانشناسان مقوله هویت را منحصر به افراد دانسته اند و نه به محل.اما از دیدگاه نوربرگ-شولتز،هویت ابعادی است که در اثر ارتباط با محیط ،فرد به محیط می دهد.مکان دارای هویت ممکن است کشور،شهر ،محله و ... باشد و مقیاس برای آن متفاوت است.یافته ها نشان می دهد هویت در مقیاس ملی بالاست(لویکا،۲۱۱،۲۰۰۸).مکان های محلی مراکز شهر ،فضای قابل توجهی برای معنی دار بودن،به عنوان بازتابی از تداوم و تنوع و هویت ملی هستند.در واقع این فضاها هستند که با نشانه ها ،گره ها ،خصلت ها ،جهت ها و کاراکتر خاص خود ،منجر به ایجاد روابط اجتماعی و فرهنگی،حافظه تاریخی و تجارب شخصی ،وابستگی عاطفی و دلبستگی به مکان و در نهایت هویت مکان مورد نظر ما هستند.این مکان ها گاه آن چنان شاخص می شوند که نمادی از هویت ملی جامعه زیسته ی خویش خواهند شد(شمس الدین و همکاران ،۴۰۲،۲۰۰۸).در بررسی هویت مکان ،برای فهم بهتر جایگاه هویت لازم است که ابعاد محل شناسایی شوند.مکان باید ساختاری یکپارچه در نظر گرفته شود.اجزا و قطعات آن جدا نیستند .تعریف بدست آمده باید بعد حضور پر شور مردم را داشته باشد.حضورهایی که الگویی پیچیده از ایده ها و باورها،ترجیحات،احساسات ،ارزش ها ،اهداف رفتاری ،تمایلات و مهارت هستند ،تجربه ثابت کرده است که پیوندهای عاطفی بین انسان و محیط هنگامی به خوبی برقرار شده است که فضای مورد استفاده از لحاظ زیست محیطی و سایت ،مناسب با کاربری مکان ما باشد این هم نهشتی،دلالت بر حس تعادل از دید یک ناظر ،بدون پیش فرض از مکان ماست که خود به عنوان دعوت کنندگی قابل توجه است ،اتصال به مکان

های اجتماعی و فرهنگی نیز عاملی در کسب دلبستگی و هویت است(دروسلتیس،۲۰۱۰،۲۷).

۴-۵-ابعاد هویت فضاهای شهری

قبل از بررسی ابعاد هویت فضاهای شهری لازم است تعریفی از فضاهای شهری بیان شود:فضاهای شهری مکان هایی هستند که به عموم شهروندان تعلق دارند،منحصر به جنبه کالبدی و فیزیکی نیستند و در حقیقت با حضور انسان و فعالیت او معنا می یابند .کولوهن فضاهای شهری را به دو گونه تعریف می کند:فضای اجتماعی و فضای ساخته شده(مصنوع).فضای اجتماعی تداعی فضایی نهاد های اجتماعی است و فضای مصنوع همان فضای فیزیکی است(چنگیزی و احمدیان،۱۳۹۲، ۵۴).در میان فضاهای شهری میدان ها مهم ترین عناصر هویت شهری محسوب می شوند.

۱-۵-۴-ابعاد کالبدی – محیطی

این ابعاد عبارت اند از:۱-محیط طبیعی:مشخصات طبیعی شهر از قبیل آب،نهر،رود یا دریاچه،باغ و جنگل،کوه ها و تپه ها و ارتفاعات شهری،جانوران مختص محل،اقلیم و هرگونه نشانه طبیعی که به عنوان نماد شهر در می آید(سلطانی و همکاران،۱۳۹۲، ۹۲)عناصر طبیعی می توانند عنصر اصلی هویت بخش شهری بشوند و نقش مهمی در شناخته شدن شهر ایفا کند.۲-محیط مصنوعی:هویت مصنوعی هر شهری در ساختمان ها،فضاهای عمومی ،معابر شهری(هاشمی زاده،۱۳۷۳، ۲۲۳)میدان ها،دروازه ها و عناصر خطی و کانونی(بهزادفر و همکاران،۱۳۸۷، ۵۸) و به طور کلی هر عنصر مصنوعی بیان می شود.بنابراین در محیط مصنوعی بررسی نفوذپذیری،تنوع،جذابیت،ریزدانگی،تعداد فضاهای عمومی ،فضای سبز ،آبنما،المان های معماری به عنوان نماد و نشانه ،مبلمان شهری،تسهیلات،جداره های خیابان حائز اهمیت می باشد(سلطانی و همکاران،۱۳۹۲، ۹۳).بنابراین ساختار مکانی-کالبدی شهر از ابعاد مهم هویت شهری است ،زیرا که شکل گیری ساختار کالبدی شهر متاثر از اندیشه ها،باورها،فعالیت ها و سطح فرهنگ جامعه است.در واقع کالبد شهر امکان بازشناسی هویت شهری را به صورت بصری فراهم می کند و به همین دلیل از میان سایر ابعاد هویتی اهمیت بیشتری می یابد(چنگیزی و احمدیان،۱۳۹۲، ۲۵).

۲-۵-۴-ابعاد کارکردی-فعالیتی

فعالیت های موجود در فضاهای عمومی می توانند بر میزان جذب مردم برای توقف و تامل و تعاملات اجتماعی تاثیرگذار باشند.فضاهای عمومی زمینه ای برای بروز فعالیت های روزمره تا جشن های دوره ای،فردی و جمعی و فعال و غیرفعال فراهم آورند.فعالیت هایی مثل نگاه کردن،گوش کردن،تجربه کردن و مشارکت در مکان ،سبب سرزندگی مکان می گردد.هرچه میزان عملکردهای جاذب بیشتر باشد،میزان تنوع و گوناگونی فعالیت ها بیشتر می شود.گوناگونی در برنامه ریزی فعالیتی فضاهای عمومی می تواند زمینه ساز حضور افراد و گروه های مختلف در مکان گردد(وحدت و همکاران،۱۳۹۴، ۲۳).یان گل فعالیت های شهری را به سه دسته تقسیم می کند:فعالیت های انتخابی یا تفریحی،فعالیت های اجتماعی،فعالیت های اجباری و ضروری(Gehl,1987).فعالیت های انتخابی یا تفریحی:ورزش،بازی،نشستن و استراحت،خلوت کردن،قدم زدن و پیاده روی،فعالیت های فرهنگی ،استفاده از کافه و رستوران،تفریحات عمومی ،محلی و موقعیتی و فصلی(سلطانی و همکاران،۱۳۹۲، ۹۳)،لذت بردن از نور آفتاب،استفاده از هوای پاک.این فعالیت ها زمانی صورت می پذیرند که تمایل به انجام آن وجود داشته باشدو شرایط فیزیکی و جوی مطلوب باشد(وحدت و همکاران،۱۳۹۴، ۲۴)فعالیت های اجتماعی:ملاقات دوستان،شرکت در فستیوال ها،نمایش ها،جشن ها،تجمعات گروهی،پیاده روی های عمومی،شرکت در مراسم مذهبی(سلطانی و همکاران،۱۳۹۲، ۹۳)ارتباطات منفعل مانند دیدن ساده و گوش کردن به مردم،انواع مختلف فعالیت های گروهی،دیدارهاوگپ های کوتاه.فعالیت های اجتماعی دربردارنده ی ان چیزهایی ست که بیش از هر چیزی به حضور مردم وابسته است(وحدت و همکاران،۱۳۹۴، ۲۴).فعالیت های اجباری و ضروری:کارهای اداری،کارکردهای شغلی،عبور و ومرور هدفمند،فعالیت های اقتصادی(یزدانی و یاری،۱۳۸۶، ۲۲۳)فعالیت های هرروزه انسان در فضای شهری مثل مدرسه رفتن،منتظراتوبوس ماندن،سرکاررفتن به بیان دیگر فعالیت هایی که ناگزیریم شرکت کنیم(وحدت و همکاران،۱۳۹۴، ۲۳)از نظر یان گل هنگامی که فضای شهری کیفیت خوبی نداشته باشد تنها فعالیت های ضروری انجام می شود و مردم به سرعت به خانه هایشان بازمی گردند و بیان می کند فعالیت های فردی

هرگز شانسی برای رشد کردن و با معنا تر شدن پیدا نمی کنند(Gehl,1987,68).

۳-۵-۴-ابعاد ادراکی-معنایی

معنی یعنی اینکه شهر تا چه اندازه می تواند به وضوح درک شود،از نظر ذهنی قابل شناسایی باشد ،ساکنانش ان را در زمان و مکان به تجسم در آورند و تا چه اندازه ان ساختاز ذهنی با ارزش ها و مفاهیم جامعه در ارتباط است(بهزادفر،۱۳۸۷، ۳۷).

مکان با ساختار فیزیکی و فعالیتی که در آن رخ می دهدتعریف مادی پیدا می کند و با شکل گرفتن تصویر و خاطره ی آن در ذهن انسان و در طول زمان معنا و روح پیدا می کند.بنابراین عوامل هویت بخش به مکان و انسان را می توان این گونه خلاصه کرد:

-مکان زمانی دارای معنا می شود که که درکی حسی از آن صورت گرفته شود و تصویری ذهنی از خود به جای بگذارد.

-در تصاویر ذهنی مواردی همچون بو ،صدا،بنا ،احساس غم و شادی و لذت و... تاثیرگذار است و انسان با یادآوری آن ها بخشی از وجود خود را نیز به یاد می آورد.

-مکان توسط ساختار کالبدی که دارد و هم چنین فعالیت هایی که در آن انجام می شود شناخته می شود.بنابراین هر اندازه کیفیت مکان بالاتر باشد حس تعلق به آن بیشتر می شود زیرا میزان مراجعه به آن و تمایل به بازگشت به آن بیشتر خواهد شد.

بنابراین ساختار کالبدی مکان و فعالیت ها و رویداد ها و تصویر ذهنیدر شکل دادن به هویت محل زندگی و انسان از موثرترین عوامل هستند(حبیبی، ۱۳۸۷، ۴۷).

۶-۴-مفهوم نماد

در پژوهش ها و نوشتارهای متعارف ،نشان به معنای علامت،مظهر،نمود و سنبل به کار رفته است. و عموما سمبل را به معنای نماد دانسته اند.در لغت نامه دهخدا ،نماد به صورت فاعلی و به معنای نماینده و ظاهرکننده آمده است.و آریانپور آن را علامت،رمز،اشاره،کنایه و حتی نشانه خویشاوندی و همبستگی دانسته است(کریمیان،۱۳۸۹،۱۲۱).

در مورد نماد سخن از چیزی (دال)که بر معنا یا دسته ای از معانی (مدلول)دلالت می کند.هر علامت مشخص که بین دسته ای از انسان ها دارای قرارداد مفهومی باشد و به منظور پیشرفت امر انسانی و نیل به یک مقصود به کار گرفته شود ،یک نماد است.نکته قابل توجه در مقوله نماد این است که مفاهیم برآمده از این نماد ارتباط ذاتی مشخصی با با خود نماد ندارد و به صورت قراردادی دارای مفهوم هستند و نماد از این جهت با نشانه متفاوت است(سلطانی و همکاران،۸،۱۳۹۱).نامداریان تعاریف متعددی از واژه نماد ارائه کرده که یکی از آن ها عبارت است از چیزی که نماینده چیز دیگر است یا چیزی که به عرصه دیگری اشاره دارد ،به علت همبستگی ،ارتباط،قرار داد و یا به طور اتفاقی ،اما از طریق شباهت عمدی ،به ویژه علامت فرمی برای چیزی غیر مرئی از قبیل یک مفهوم یا یک آیین.به طور مثال شیر سمبل شجاعت است (درانی،۱۱،۱۳۸۰).کار ویژه نمادها،القای روحیه خاص تعلق و همبستگی است.پیدایش نمادها با تجربیات و سازمایه های عینی و فرهنگی با نمود های کنونی و آزموده های گذشته مکان ارتباط بسیاری دارد.اوضاع اجتماعی و جغرافیایی جوامع،در پیدایش نمادها نقش اصلی داشته اند،به گونه ای که بر پایه نمادها می توان پیشینه و وضعیت جوامع را بازشناخت(کاویانی راد،۵۹،۱۳۸۹). المان و یا نماد های شهری ترکیبی است پیکره وار که در ساخت آن از ویژگی ها ی درونی احجام و اشکال هندسی، سازه ای و به طور کلی هر آنچه می تواند جنبه تزئینی و ساختمانی داشته باشد، استفاده می شود. این ترکیب دارای یک نظام هندسی و تعالی پایدار و زیباست به گونه ای که پس از خود نمایی در سطح شهر افراد را به گونه ای جذب خود می نماید و به صورت سمبلیک مشخصه ای برای شناخت شهر در نظر گرفته می شود. المان های شهری پس از جذب و پذیرش شهر نشینان جزء شاخصه های شهری اصلی شهر می شوند(ایزدبین،۱۳۹۱).

۷-۴-میدان

برای میدان ویژگی ها و تعاریف مختلفی می توان بیان کرد که عبارت اند از:

از دیدگاه تاریخی و تعاریفی که در متون آمده است میدان شهری فضایی می باشد ،با سوابق ویژه تاریخی،یادبود ها و المان ها،آثاری از اتفاقات و رخداد های گذشته شهر که چون خاطره ای محترم و مشترک برای شهروندان محسوب می شود(ابراهیمی،۱۳۸۸،

۱۱۰).میدان از نظر عملکردی فضاهای باز وسیعی که دارای محدوده ای محصور یا کمابیش معین بودند و دارای کارکردی ارتباطی،اجتماعی،تجاری،ورزشی،نظامی یا ترکیبی از دو یا چند کارکرد مزبور بودند(سلطان زاده،۱۳۸۵، ۸۲).میدان به محدوده ای ساکن،جمع پذیر،یکپارچه و دارای زندگی جمعی برای شهروندان اطلاق می شود(پاکزاد،۱۳۸۶).با توجه به تعبیر راب کریر می توان گفت میدان به عنوان مکانی عملکردی و معنایی جهت بروز تعاملات اجتماعی پدید آمده است،به طوری که در این فضای شهری الویت به مکث و درنگ در محیط و توجه به عرصه به جای مسیر است(کریر،۱۳۷۵).بنابراین با توجه به تعاریف ارائه شده می توان گفت،میدان فضایی عمومی و قابل استفاده برای اجرای فعالیت های مختلف ،تحرک و توقف،به یاد آوردن خاطرات،دیدن و دیده شدن ،اجرای مراسم،خرید و فروش،برگزاری اجتماعات سیاسی مانند تظاهرات و گردهمایی می باشد.فضایی که نقش جمع کردن خانه ها ،عناصر شهری و محله ای را داشته باشند میدان می نامند (توسلی،بنیادی،۱۳۷۱،۶۱).میدان از تجمع خانه ها دور تا دور یک فضای باز به وجود می آید.(راب کریر،۱۳۷۵،۱۶).به طور کلی میادین از تقاطع دو خیابان عمود بر هم حاصل می گردد(حکمتی ،۱۳۸۶،۶۰۶).

۸-۴-تجربیات موفق در زمینه طراحی

در تحولات و گرایش های اخیر شهرسازی،نشانه های زیادی از توجه به فضاهای شهری و بازیابی هویت میدان های شهری به چشم می خورد.چراکه مسئولان شهری،برنامه ریزان،طراحان شهری و همچنین خود شهروندان به این نتیجه رسیده اند که بازآرایی فضاهای عمومی و میدان های شهری،علاوه بر منافع اقتصادی،در سرزندگی و رونق فعالیت های عمومی و نیز افزایش شور و نشاط شهروندان موثر خواهد بود.

۱-۸-۴-میدان وحدت در سانفرانسیسکو

میدان وحدت که در مرکز شهر سانفرانسیسکو واقع است و به مرور زمان و در اثر بی توجهی،فراموش شده و به فضایی راکد تبدیل شده بود،با طراحی مجدد و بازآرایی فضایی که در سال ۱۹۹۷ انجام گرفت،شکوه و رونق تازه ای یافته است.این میدان قبلا از فضاهای مجاور خود جدا بود ولی اکنون با قرار دادن پله هایی در اطراف میدان،ضمن برقراری ارتباط با فضاهای مجاور ،سرزندگی خاصی یافته است. این میدان به دلیل موقعیت و ویژگی های منحصربه فرد خود، به عنوان یکی از مراکز فعال سانفرانسیسکو؛ هتل ها، فروشگاه های بزرگ و تئاترهای اطراف را نیز تحت الشعاع خود قرار داده است. نحوه مدیریت و برنامه ریزی برای میدان؛ همانند برگزاری رویدادهای مردمی از جمله عوامل موثر در موفقیت این میدان به شمار می رود.

تصویر۱ :میدان وحدت قبل از بازسازی،ماخذ اینترنت

تصویر ۲:میدان وحدت پس از بازسازی،ماخذ اینترنت

۲-۸-۴-میدان پرشینگ-لس آنجلس-کالیفرنیا

میدان Pershing یکی از فضاهای عمومی بتنی واقع در مرکز شهر لس‌آنجلس حدود ۱۴۱ سال است که سیر تکامل خود را می‌گذراند. این میدان در گذشته به عنوان یکی از فضاهای عمومی شهر لس آنجلس توسط اسپانیایی‌ها طراحی شده و به اردوگاهی برای اقامت مهاجران تازه وارد شده تبدیل شده بود. بعد از گذشت چند سال مهاجری آلمانی به نام جرج لمان ، اقدام به کاشت درختان در فضا و نگهداری از آنان نمود. قبل از اقدام این مهاجر آلمانی، فضای مذکور به عنوان یک پارک شهری تعریف شده بود و قدمت آن به اندازه شهر لس آنجلس است. بعدها میدان پرشینگ

که به عنوان قدیمی‌ترین پارک لس‌آنجلس و یکی از مهم ترین فضاهای عمومی این شهر شناخته شده است، مورد طراحی قرار گرفت اما طراحی‌های صورت گرفته نتوانست نظر مردم را جلب کند. بعد از طراحی میدان، فضایی ایجاد شد که موانع سخت از هر چهار طرف آن را در برگرفته و پناهگاهی برای مردم بی‌خانمان در شهر و فضایی برای قاچاق مواد مخدر بوجود آورد. یکی از فضاهای عمومی که استفاده از آن برای عابران پیاده چیزی جز اضطراب و نگرانی نداشت. از این رو طراحی میدان توسط یک وبسایت محلی مورد انتقاد شدید قرار گرفت. بگونه‌ای که پارک مذکور را منفورترین پارک شهر نامیدند.

تصویر ۳:میدان پرشینگ قبل از بازسازی،ماخذ اینترنت

گیاهان گرمسیری باطراوت و سرسبز، طراحی‌های هنری زیبای اواخر قرن نوزده و اوایل قرن بیست و همچنین مکان‌هایی همچون هتل بیلتمور و ارکستر سمفونی لس‌آنجلس، اطراف پارک قرار گرفته‌اند. طراحی این پارک به گونه‌ای است که در لبه شرقی بلوک مستطیل شکل، برج ۱۰ طبقه‌ای به رنگ بنفش ساخته شده و بعنوان یک نقطه مرکزی عمل کرده و تعادل را با ساختمان‌های بلند اطراف پارک برقرار می‌کند. بالای برج، حجم دایره شکلی داخل اتاقکی قرار گرفته که ایده آن از طرح سرستون‌های سنتی گرفته شده است. در لبه غربی بلوک، پاویونی زرد رنگ به شکل اتاقک‌هایی طراحی شده و فضایی را برای دفتر پلیس و یک کافه کوچک ایجاد کرده است. ترکیب این دو سازه با مسیری که وسط میدان کشیده شد، پارک را به دو بخش تقسیم کرده است. در ضلع شمالی پارک، تراس‌هایی تعبیه شده که در ترکیب با فضاهای سبز آمفی تئاتر را ایجاد کرده است. بعدها این آمفی‌تئاتر برای میزبانی از رویدادها و اجرای برنامه‌های خاص مورد استفاده قرار گرفت. در ضلع جنوبی پارک، آبنماهایی ایجاد شده که در امتداد برج قرار گرفته اند. در واقع بسیاری از ویژگی‌های این پارک تأکیدی به تاریخ و شخصیت منحصر به فرد لس‌آنجلس است. از جمله مرکباتی که در پارک کاشته شده و به گذشته کشاورزی لس‌آنجلس اشاره دارد. مسیری که توسط باربارا مک‌کارن طراحی شده، شکست زمین و گسل زلزله را نشان می‌دهد و دلیل طراحی آن بازگشایی میدان پرشینگ تنها چند روز پس از زمین لرزه ۱۹۹ است. در امتداد لبه شمال شرقی پارک، سیلندرهای صورتی رنگی به مثابه یک لبه نفوذپذیر کشیده شده که مجسمه‌ها و بناهای یادبود و تاریخی را از فضا جدا ساخته است. با اجرای این طرح میدان پرشینگ به فضایی امن و جذاب تبدیل شده و بازدیدکنندگان بسیاری را به خود جذب کرده است. همچنین اجرای این پروژه سبب شد تا افراد بسیاری به منطقه نقل مکان کنند و کارمندان ساختمان‌های اداری اطراف، در ساعات استراحت و صرف نهار از پارک لذت ببرند. علاوه بر این، غذاخوری‌های بسیاری در پارک راه‌اندازه شده و رویدادهای بسیاری از قبیل کنسرت‌های تابستانه، نمایش شبانه فیلم در فضای باز، رقص روی یخ در زمستان و ... در فضای پارک به اجرا درآمده است. همچنین طراحی مجدد این پارک موجب افزایش سرزندگی و ارتقاء امنیست سایر فضاهای عمومی اطراف شده است. علاوه بر این نکته دیگری که در اجرای این پروژه دیده می‌شود این است که میدان پرشینگ روی یک پارکینگ قدیمی ساخته شده و آن را به عنوان یک منبع ارزشمند و درآمدزا برای شهر حفظ کرده است.

تصویر ۴:میدان پرشینگ پس از بازسازی،ماخذ اینترنت

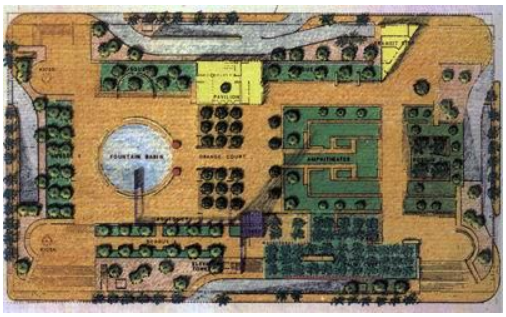

تصویر ۵:پلان میدان پرشینگ،ماخذ اینترنت

تصویر ۶:دو کره روی نیمکت های اطراف آبنمای مدور،ماخذ اینترنت

تصویر ۷:در آبنمای مدور آب از کانال پایین می ریزد و به میدان طراوت و تازگی می بخشد،ماخذ اینترنت

۹-۴-نقش نمادهای میدان ها در شکل گیری هویت ایرانی- اسلامی

با رشد جوامع بشری و عناصر موضوع شکل گیری شهرها،قدرت تناسب احجام محیطی پیرامون شهرها مانند کوه ها،باغات،درختان،مسجد و... در مقابل وسعت پهنه ی شهرها و ساختمان های بلند کاهش یافت و رویت عناصر طبیعت از میان کدیورهای بصری تو در توی بزرگراه های شهری غیر ممکن شد.از این تاریخ که شاید از نهضت شهرسازی مدرن اوایل قرن ۱۹ اروپا و آمریکا آغاز شد ،ضرورت نماد سازی در شهرها با اهداف تزیینی و کارکردی حس شد.این ضرورت با شکل گیری عنصری به نام میدان در شهرسازی ،مکان کالبدی خود را پیدا کرد(رضوانی کاخکی،۱۳۹۱،۵). نمادها و الگوهای شهری همیشه به عنوان علائم و نشانه های القاکننده ی تفکر و بینش حاکم برشهرها مورد توجه بوده اند افزایش نشان ها در محیط شهری و بر پیشانی بناهای دولتی،سیما و پیکر شهر را متاثر می سازد و استفاده بجا و محتوایی از آن ها می تواند روحیه شهر را آرام کند و تسکین دهد(مزینی،۱۳۷۵،۱۳۴). از جمله مسائلی که در فضاسازی زندگی اجتماعی مورد تاکید قرآن کریم و احادیث قرار گرفته اند،ظواهری هستند که برانگیزنده ی یاد خالق باشند(اراکی،۱۳۷۸، ۲۱-۱۶).از این رو به نظر می رسد که استفاده از سمبل ها و نشان های محتوی ارزش های پایدار بتواند اضطراب ها و وسوسه های افسار گسیخته دنیوی را کاهش دهد و صفا و آرامش را جایگزین آن ها سازد(آوینی،۱۳۷۰، ۱۸-۱۶).این علائم چنانچه با دقت و اندیشه تعالی انتخاب شوند می توانند به عنوان رسانه عمومی بسیار مهمی ایفای نقش کنند و به آگاهی بخشی ساکنان شهر و حتی بازدیدکنندگان ان بپردازند(ولسون، ۱۳۷۷، ۱۲). نشان ها و سمبل هایی که نمایانگر ارزش ها و مفاهیم اجتماعی-فرهنگی باشند،به مثابه وسیله تبادل افکار بین ساکنان شهرها عمل می کند(کریمیان،۱۳۸۹).نقش نمادها و نشان ها در بناها و فضاهای شهر چنان مهم و تعیین کننده است که از جنبه های گوناگون بر ساکنان ،تاثیر می گذارد و رفتار آن ها را شکل می دهد(صابری فر،۱۳۸۰، ۱۶۳). در واقع نمادها حوزه های خاصی را سازمان می دهند و همانند حائل هایی مانع ظهور و نمود برخی اعمال شهروندان می شوند و یا به ارائه اعمال مثبت وی یاری می رسانند .نشان ها و علائم وسایلی موثر و نسبتا ارزان برای غنی سازی هویت ،خوانایی و تطابق با

محیط هستند(مختاری ملک آبادی،۱۳۹۲،۱۲۳).میدان به عنوان یکی از اصلی ترین فضای عمومی در شهرها بدون شک نقش انکار ناپذیری در هویت بخشی به شهر دارد و آینه ی تمام نمای فرهنگ شهر ،تاریخ شهر و شیوه ی مدیریت شهری محسوب می شود و هم چنین پاکزاد معتقد است "میادین شهری برای شهروندان تبلور زندگی جمعی آن ها است و باید پاسخگوی نیاز زندگی اجتماعی و جمعی آن ها در مقیاس بالاتر از حد محلات باشد و به همین دلیل نحوه حضور و رفتارهای آن ها بسیار متنوع تر و راحت تر است که باعث می گردد تا میادین شهری از ظرافت و حساسیت بالاتری برخوردار باشند(پاکزاد،۱۳۸۵،۵۰).

میدان فضایی است شهری،که از روح حاکم بر آن اجتماع خبر می دهند:قدرت،خلاقیت،هنر و کمال دوستی مردم در آن است:از عشق به زندگی و عشق به آرمان های جمعی حکایت می کند:نقش نظم و پاکیزگی و آرامش ذهن مردمانش در آن است.اگر شهری را می خواهید بشناسید ،از میدانی که مقصد عامه است دیدن کنید :شهر در آیینه کوچک میدان هایش ،به کمال منعکس است.

۵-معرفی محدوده مورد پژوهش

مشهد

مشهد دومین کلانشهر ایران و بزرگترین شهر مذهبی کشوربه برکت وجود شریف مرقد هشتمین امام شیعیان جهان ،دارای سابقه ۱۲۰۰ساله می باشد.حوزه مرکزی کلانشهر مشهد باجمعیتی حدود ۱۲۳هزار نفر به عنوان کانون اصلی توسعه مشهد مقدس از نقش و اهمیت زیادی برخورداراست.در زمان شاه عباس صفوی قسمتی که در پایین پای حضرت واقع شد پایین خیابان نامیده شد وبخشی که در بالای سر حضرت قرار داشت بالاخیابان نامیده شد.تا قبل از انقلاب این خیابان ها به نام های صفوی و نادری نامیده شدند وهم اکنون به نواب صفوی و شیرازی تغییر نام یافته اند(رضوانی،۱۳۸۴، ۱۰۹).در دوره سلسله پهلوی (دوره رضاشاه-۱۳۰۰تا۱۳۲۰و دوره محمدرضاشاه- ۱۳۲۰تا ۱۳۵۷)در مرکز شهرچندین خیابان عمودبرهم،مانند خیابان طبرسی،تهران،خسروی وفلکه حضرت پیرامون حرم مطهر امام رضا بین سال های ۱۳۱۰تا ۱۳۲۰احداث شد(رهنما و دیگران، ۱۳۸۴، ۶۷).

۶-میدان شهدا مشهد

میدان شهدا مشهد یکی از پر رفت و آمد ترین میادین شهر مشهد می باشد که سابقه آن به بیش از هفتاد سال پیش بر می گردد.این میدان نقطه تلاقی سه شریان مهم ارتباطی شهر مشهد،خیابان امام خمینی ره به خیابان آیت الله عبادی ،خیابان توحید به شیرازی و خیابان شهید هاشمی نژاد به دانشگاه .این سه محور از نظر کارکرد شهری،خدماتی و هویت شهری اهمیت زیادی دارند و از سویی دیگر ساختمان شهرداری نقش مدنی بارزی به این میدان بخشیده است.

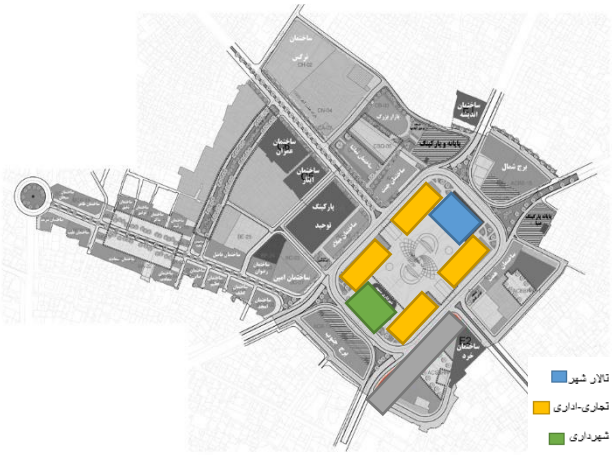

تصویر۸:وضعیت میدان در طرح جدید

تصویر ۹:وضعیت میدان قبل از طرح

محدوده میدان شهدادر آغاز حکومت پهلوی محوطه وسیعی بود که در بخش شـمالی و در محل ایستگاه آتش نشانی در ابتدای خیابان خواجه ربیع قبرستان حوض لقمان قرار داشـت و در جلوی آن کولی ها و غربت ها، آلونک و چادر به پا کرده و در آن زندگی می کردند و بخشی از میدان نیز محل نگهداری دواب بارکش و شترها و میدان بته فروشان و کنده و هیزم شکنان بود که از بیرون شـهر بـرای فـروش می آوردند. کمی بالاتر از میدان شهدا در محل اداره قند و شکر کوچه ای بود به نـام قـراول خانه که محل استقرار ماموران دروازه شهر بود، ادامه بالا خیابـان بـه سـمت دروازه قوچـان گذرگاه و معبر بی قواره ای بود و نهر خیابان بعد از خیابان رضوی ها و نرسـیده بـه میـدان دروازه قوچان در حوالی مسجد حیدری ها قرار داشت(ماهوان،۱۳۸۳، ۴۶۱).

تصویر ۱۰:میدان مجسمه،ماخذ تاریخ شفاهی پژوهشکده آستان قدس رضوی

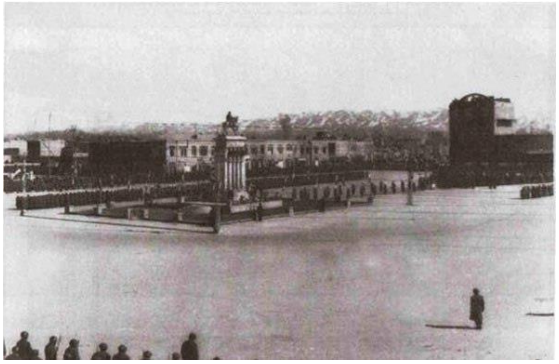

تصویر۱۱ :میدان مجسمه ،ماخذ تاریخ شفاهی پژوهشکده آستان قدس رضوی

تصویر ۱۲:میدان مجسمه،ماخذ تاریخ شفاهی پژوهشکده آستان قدس رضوی

تصویر ۱۳:میدان مجسمه،ماخذ تاریخ شفاهی پژوهشکده آستان قدس رضوی

تصویر۱۴ :میدان شهدا قبل از طرح جدید،ماخذ تاریخ شفاهی پژوهشکده آستان قدس رضوی

میدان شهدا در گذر زمان شاهد رویداد های مهم تاریخی و سیاسی بوده است. با توسعه شهر مشهد بر ازدحام و شلوغی این میدان نیز افزوده شده تا جایی که رفته رفته هویت شهری و تاریخی خود را از دست داده و به یکی از گره های مهم ترافیکی شهر تغییر شکل داده است. در طرح جدید میدان شهدا عرصه های وسیعی از فضاهای شهری، فرهنگی، اجتماعی و مردمی در نظر گرفته شده است و اطراف میدان را ساختمان هایی با کاربری های

مختلف پوشش می دهند. نظام حرکت سواره بر اساس یک حلقه ترافیکی همسطح و دو زیر گذر شرقی و غربی (خیابان خواجه ربیع به دانشگاه وخیابان امام خمینی به هاشمی نژاد) طراحی شده است.

تالار شهر و شهرداری، مراکز خرید، دفاتر اداری ، فضاهای نمایشگاهی ، موزه ، آکواریوم و همچنین اجرای آبنماها در این مجموعه دیده شده و امکانات خدماتی چون پایانه و پارکینگ به آن اضافه گردیده است . بوستان موجود در منطقه هشت آباد در مجاورت میدان و تا حاشیه خیابان توحید توسعه یافته و باز پیرایی می شود و مجموعه های جدیدی به جای بافت فرسوده ساخته خواهد شد. ایجاد یک مجموعه بزرگ اقامتی برای زائران و مجتمع بزرگ اداری- تجاری و بازار روز در کنار آن سیمای عملکردی این مجموعه را پدیدار خواهد کرد. در ضلع جنوب غربی پروژه نیز خیابان صاحب الزمان (عج) به خیابان دانشگاه گشایش یافته است.

عرصه میدان به صورت یک گستره کاملا مسطح و باز فضای وسیعی است که برای انجام فعالیتهای مدنی و اجتماعی کاربرد دارد. این میدان می بایست قابلیت برگزاری آیین های ملی را داشته باشد و در جشن ها و مراسم مذهبی نیازهای شهروندان و زائران را برآورده کند. در کناره های این میدان مستطیل شکل ، چهار ساختمان اداری– تجاری و همچنین ساختمانهای شهرداری و تالار شهر مشاهده می شود. ساختمان شهرداری به عنوان نهاد خدمتگزار به مردم و ساختمان تالار شهر جایگاه تبلور ارتباطات مردمی است که بر نقش فرهنگی و اجتماعی میدان می افزاید. با گذر از سطح میدان دسترسی به تراز زیر عرصه ممکن می شود. در اینجا گستره بزرگی برای جمع و پخش شدن مردم و فعالیتهای آنان فراهم می شود.
محل تلاقی سه خط از خطوط قطار شهری و یکی از اصلی ترین ایستگاه های زیر زمینی در آن مستقر خواهد شد.خروجی این ایستگاه از تراز پایین به زیر زمین میدان و نهایتا سطح عرصه خواهد بود.

شهروندان در این تراز قادر خواهند بود به ساختمان های اداری- تجاری دسترسی داشته و یا از جوانب گوناگون به سطح بالای میدان رفته و به پایانه های اتوبوسرانی و دیگر فضاهای مورد نیاز خود دسترسی یابند.

تصویر۱۵ :میدان شهدا مشهد در طرح جدید،ماخذ تاریخ شفاهی پژوهشکده آستان قدس رضوی

۱-۶-ساختمان های داخل میدان

۱-۱-۶-ساختمان های تجاری- اداری

فضای میدان در بدنه های جانبی (شرقی و غربی) توسط چهار ساختمان اداری- تجاری، شهرداری و توسعه ، ساختمان اداری فرهنگی تالار شهر تعریف می شود. نمای رو به عرصه آنها با پوسته ای نمایان از جنس بتن پوشش داده شده که نقش آن جدایی نمای متنوع ساختمان از عرصه ی عمومی و چشم انداز کلی میدان می باشد. این پوسته های بتنی با تکرار و توالی منظم و هماهنگ تعدادی عناصر ساده برای ناظر درون میدان تقارن و تناسب ایجاد کرده که با طرح میدان هماهنگی خواهد داشت. این چهار ساختمان اداری- تجاری مجموعا با زیربنایی در حدود ۵۰،۰۰۰ مترمربع در ۴ سطح احداث شده است.

تصویر ۱۶:دید از داخل فضای میدان به ساختمان توس و شمس با معماری کاملا مدرن،ماخذ نگارندگان

تصویر۱۷ :دید از خارج فضای میدان به ساختمان تجاری-اداری توس ،ماخذ نگارندگان

تصویر ۱۸:دید از خارج فضای میدان به ساختمان های تجاری-اداری ،ماخذ نگارندگان

۲-۱-۶-ساختمان تالار شهر

تالار شهر با زیربنای حدود ۱۸,۰۰۰ مترمربع شاخص ترین و بلند ترین ساختمان داخل میدان می باشد که نماد اصلی ارتباطات اجتماعی و مردمی است. مجموعه ای شامل سالن اجتماعات، موزه ، پژوهشگاه، کتابخانه و همچنین سالن ها و فضاهایی به منظور ارتباطات مردمی و جلسات شورای اسلامی شهر در طراحی آن لحاظ شده است . حجم و سیمای ساختمان تالار شهر کاملا مدرن است و به منظور برقراری ارتباط با فضای میدان یک عرضه باز ایوان مانند و یک صفحه در مقابل آن به صورت دروازه طراحی شده است . این دروازه، ایوان پشت را از فضای میدان جدا می کند. به این ترتیب ارتباط مردم با فضای داخلی ساختمان در چند مرحله صورت می پذیرد. همچنین صفحه روبروی ایوان ارتباط حجمی و بصری ساختمان را ساده می کند و مانند پوسته‌ای ساختمان های اداری- تجاری به سادگی فضای میدان می افزاید.

تصویر ۱۹:دید از داخل فضای میدان به ساختمان تالار شهر ،ماخذ نگارندگان

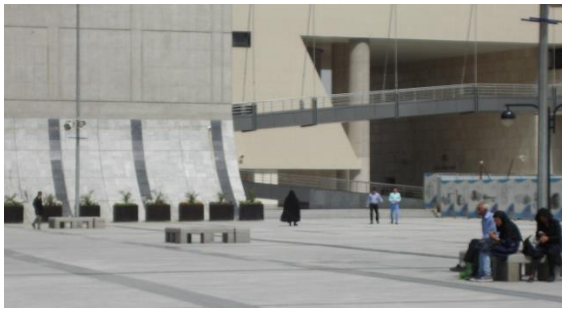

تصویر ۲۰ :تنها فضای نشستن درون میدان در جلوی ساختمان تالار شهر ،ماخذ نگارندگان

۳-۱-۶-ساختمان شهرداری و توسعه آن

در ضلع جنوبی میدان، ساختمان کنونی شهرداری قرار گرفته است. این ساختمان در اوایل قرن حاضر ساخته شده که در طرح جدید با همان ترکیب، مرمت شده است و همچنان در حافظه تاریخی شهروندان به عنوان نمادی از سابقه میدان باقی مانده است. این ساختمان با توجه به موقعیتی که دارد بیشتر به فعالیتهای مدیریتی اختصاص یافته است. همچنین جهت تامین فضای مورد نیاز برای عملکردهای خدماتی و ستادی از ساختمان جدید با نام «توسعه شهرداری» استفاده شده است. این ساختمان در ارتباط با ساختمان فعلی و هماهنگ با آن، با حجمی ساده ایجاد گردیده و نمای آن ترکیبی از خطوط شیشه و سنگ است. جنس خطوط سنگی در ساختمان جدید همچون ساختمان شهرداری از تراورتن سفید می باشد و بازی سنگ و شیشه در خطوط افقی تنوع لازم را برای نمای این ساختمان بزرگ فراهم آورده است. این ساختمان در هفت ترازو و با زیربنایی حدود ۷۳۰۰ متر مربع ساخته شده که عملیات اجرایی آن از زمستان ۸۳ آغاز شد و هم اکنون در حال بهره برداری است. گفتنی است ساختمان توسعه شهرداری در سال ۸۵ نیز به عنوان ساختمان برتر به لحاظ جلوگیری از اتلاف انرژی معرفی شد.

تصویر۲۱ :دید از داخل فضای میدان به ساختمان شهرداری ،ماخذ نگارندگان

تصویر ۲۲:توسعه ساختمان شهرداری ،ماخذ نگارندگان

تصویر۲۳ :دید از خارج فضای میدان به توسعه ساختمان شهرداری ،ماخذ نگارندگان

۲-۶-ساختمان های خارج میدان

در خارج از محدوده مرکز، حلقه دوم ساختمانهای پیرامونی واقع شده اند. این گروه از ساختمانها در واقع شامل مجموعه های اداری- تجاری، دو پایانه مسافربری ، یک مسجد در ابتدای خیابان شیرازی و یک مدرسه علمیه در ابتدای خیابان دانشگاه و پارکینگ مجهز در شمال میدان می باشد.

۱-۲-۶-ساختمان های تجاری-اداری

در مقابل هر یک از ساختمانهای تجاری- اداری داخل میدان، یک ساختمان دیگر با همان کاربری واقع شده که حلقه همسطح سواره از میان آنها می گذرد. هر یک از این زوج ساختمان ها به وسیله زیرگذر و پل بازار به یکدیگر متصل می شوند. روحیه کلی این ساختمانها مانند معماری

بناهای درون میدان ، ساده و آرام می باشد. این ساختمانها در سه و پنج تراز ساخته خواهد شد که دارای فضاهای خدماتی و تجاری و همچنین دفاتر اداری می باشند.

تصویر۲۴ :ساختمان های تجاری –اداری با معماری کاملا مدرن،ماخذ نگارندگان

تصویر۲۵ :ساختمان های تجاری –اداری با معماری کاملا مدرن ،ماخذ نگارندگان

۲-۲-۶-مسجد حوض لقمان

در ابتدای مسیر ورودی خیابان شیرازی قطعه زمینی به مساحت حدود ۳۶۰ متر مربع مسجد حوض لقمان را در خود جای داده است که جایگزینی ست برای مسجد قدیمی حوض لقمان در همان محل. این مسجد که زینت بخش مجموعه میدان می باشد با یک معماری آرام با روحیه ای متفاوت با بناهای اداری- تجاری میدان پیش بینی شده است. نمای بیرونی و داخلی مسجد با پوشش آجر، کاشی و تزئینات اسلامی همراه است. این بنا با ظرافتهای حجمی و ریزه کاری هایش در سیمای معماری، در تقابل با ساختمانهای بزرگ اطراف خود به عنوان نقطه شاخصی در طرح دیده می شود و در ابتدای مسیر منتهی به حرم مطهر، برای تبدیل فضا به حال و هوای معنوی موثر است.

تصویر۲۶ :مسجد حوض لقمان در ابتدای خیابان شیرازی،ماخذ نگارندگان

۳-۲-۶-پایانه های مسافربری و پارکینگ های عمومی

پایانه شمال غرب به طور کامل به اجرا در آمده و هم اکنون در حال بهره برداری است. در طراحی این پایانه سکوها و ایستگاه های مدرن و همچنین فضاهای لازم برای رانندگان، کارمندان و مردم قرار گرفته است.همچنین پارکینگ عمومی زیرزمینهای اول و دوم این پایانه با زیربنایی معادل ۶۷۰۰ مترمربع و ظرفیت ۲۵۰ دستگاه خودروی سواری همزمان مشغول به سرویس دهی به مراجعین این بخش از محدوده مرکزی شهر می باشد.

تصویر ۲۷:پایانه اتوبوس ها،ماخذ نگارندگان

تصویر ۲۸:پایانه اتوبوس ها و مسجد حسینیه یزدی،ماخذ نگارندگان

تصویر ۲۹ :حوزه علمیه،ماخذ نگارندگان

تصویر ۳۰: ساختمان هایی با معماری مدرن در اطراف میدان،ماخذ نگارندگان

تصویر ۳۱: ساختمان هایی با معماری مدرن در اطراف میدان،ماخذ نگارندگان

تصویر ۳۲: ساختمان هایی با معماری مدرن در اطراف میدان،ماخذ نگارندگان

تصویر۳۳ :مسجد محمدیها در اطراف میدان،بازسازی این مسجد می تواند به ارتقاء هویت ایرانی-اسلامی کمک کند،ماخذ نگارندگان

تصویر ۳۴:دید از داخل میدان به خیابان منتهی به حرم مطهر رضوی،ماخذ نگارندگان

تصویر ۳۵:دید از بالا خیابان به حرم مطهر رضوی ،ساختمان های داخل میدان و محل قرارگیری المان های فصلی باعث تضعیف دید شده است،ماخذ نگارندگان

المان های داخل میدان

تصویر۳۶ :نشانه هایی از حرم مطهر رضوی،ماخذ نگارندگان

تصویر ۳۷:مجسمه سلام به طراحی غلام رضا سهرابی در ۱۱آبان ماه سال ۹۰در این میدان نصب شده است.مجسمه های برنزی سلام شامل چهارپیکره است که با موضوع ادای احترام به ساحت مقدس رضوی ساخته شده اند(مبهوت و همکاران،۱۳۹۲، ۶)،ماخذ نگارندگان

تصویر ۳۸:اسامی امامان،این المان فقط در ایام محرم مشاهده شد،ماخذ نگارندگان

تصویر ۳۹ :نقوش اسلیمی در پیاده رو های اطراف میدان،ماخذ نگارندگان

تصویر ۴۰:نشانه هایی از حرم مطهر رضوی،این المان فقط در ایام نوروز مشاهده شد،ماخذ نگارندگان

۷-بحث و نتیجه گیری

میدان فضایی اجتماعی و شهری است، برای گفتگو و تعامل، تفریح، استراحت، خرید، نظارت، مکث و توقف. بنابراین آنچه امروز در کشور ما به میدان شهرت دارد، میدان واقعی نیست بلکه فلکه است. یک مانع حرکتی در وسط تقاطع است که وسایل نقلیه به دورش گردش کنند و در مسیر حرکتی خود الزاماً روی خطوطی از دایره حرکت نمایند، بدون آنکه مزاحمتی برای هم به وجود بیاورند.

اینک مفهوم میدان، اگر نگوییم به تمامی، دگرگون شده، لااقل انتخاب ء ملکردهای مطلوبش به عهده طراح گذاشته شده است. براین اساس میدان یک فضای باز شهری است که از نظر ابعاد و تناسـ ـباز معابر معمولی بزرگ تر بوده وغالبا دارای عملکردی چندگانه وبنابه نیاز است. عملکرد چندگانه ی میدان که حاصل وجود عناصر کالبدی مختلف است، برای هماهنگی با شکل و اندازه ی انسان سازماندهی شده اند و این عاملیست برای درک بهتر فضا و تجربه از این مکان که چیستی معنای محیط میدان را در ذهن انسان متباین می نماید .میدان شهدا نیزبا طرحی شاخص از یک میدان ،از نظر الگوهای سازماندهی میدانی، توجه به اینکه عملکردهای تجاری و اداری در آن پیش بینی شده را نشان می دهد، اما این معماری به مقتضای طبع و سرشت عناصر واجزای خویش و در هماهنگی با محیط و همراهی با تجربه انسان از آن محیط و فضا که حاصل آن تجربه است، شکل نمی گیرد و در اثر این ناهماهنگی معماری با محیط، انسانی که فضای مدرن و بدون هویت را بجای فضای باهویت درک کرده، دچار سرگشتگی خواهد شد. زیرا میدان شهدا علاوه بر دارا بودن عناصر میدانی نقش فلکه را نیز ایفا می کند. هرچند میدان شهدا سیر طولانی در گونه شناسی خود، از میدان مجسمه گرفته به شکل دوار تا میدان شهرداری(مونومان گونه) و طراحی جدید مستطیلی با دسترسی آزاد طی کرده است، اما از نظر مرکزیت و دسترسی شهروندان شهر، می‌تواند به‌تناسب وسعت‌و جمعیتش‌بیش‌ازیک میدان مرکزی باشد. میدانی با اهمیت‌های برابر و یا کیفیت‌های ویژه در وسعت شهرکه‌ازنظرنوع وعملکردمتفاوت‌بوده وارایه‌کننده‌هویت‌محلات ومناطق‌مختلف‌شهرباشد، اما آنچنـ که می بینیم اینگونه نیست.میدان در طراحی جدید (طرح گسترش از سال ۱۳۸۳)به صورت فضایی،مرکزی در شهر کاربرد دارد. از جمله پتانسیل های موجود در محدوده می توان به مواردی چون ، محور دید بصری به بارگاه امام هشتم (ع)، وجود خاطره ذهنی از میدان با توجه به تاریخ آن، نقش میدان به عنوان شاهراهی ارتباطی، تعدد گردشگر در محدوده ی میدان،همچنین المان های مذهبی و... اشاره کرد.بدیهی است قابلیت های مذکور، بستری مناسب را جهت ساماندهی مطلوب میدان ها فراهم می آورد.

توجه به محورهای اصلی شهر و قرار دادن عناصر شاخص ملی - مذهبی درآن محورها، می تواند سبب توجه بیش تر به ارزش های فرهنگی و ملی گردد که احساس مذهبی و ملی را در شهروندان افزایش می دهد .از این منظر از آن جایی در هرکشور اسلامی، روابط اجتماعی شهرنشینان بایستی بر پایه ارزش های دینی سامان یابد، چهره ی فیزیکی شهرها می تواند تقویت کننده این موضوع باشد. همچنین با توجه به رشد سریع نوآوری و جهانی شدن و در عین حال لزوم تأکید بر حفظ هویت ملی - مذهبی و رعایت اصول ایرانی- اسلامی، باید ضمن توجه به شاخص های ایرانی- اسلامی و حفظ ارزش ها فرهنگی، با بکارگیری طرح هایی نوین با پشتوانه مفهومی ایرانی - اسلامی در المان های شهری موجبات جذب شهروندان، بعنوان مخاطبان اصلی،زمینه ی حفظ هویت ایرانی- اسلامی را فراهم آورد.

پیشنهادات

- زیباسازی فضاهای شهری و مبلمان شهری همراه با معانی اسلامی

-استفاده از گل ها و گیاهان معطر و گیاهان مورد توصیه حضرات معصومین در میدان و پیاده روهای اطراف میدان

-شناسایی و استفاده از نمادهایی در جهت معنادهی متفکرانه نه ظاهری

-به کارگیری نماد های ایرانی –اسلامی نظیر شمسه،نقوش اسلیمی،گره ها و...

-به کارگیری مفاهیم ایرانی نظیر اساطیر ایرانی ودانشمندان و شاعران و... و ویژگی های قومی فرهنگی و ایرانی

-به کارگیری مفاهیم اسلامی نظیر متون قرآنی ،اعداد قدسی و...

-تاکید بر اصل ذکر و عبادت و استفاده از اسامی خداوند،انبیا و...یادآوری ذکر خدا برای مردم

-اشاره تلویحی به مفاهیم آسمانی

-نشانه هایی از حرم مطهر رضوی در میدان و تجلی احترام به حرم مطهر رضوی

-شناسایی نمادهای فرقه های ضاله و اجتناب از ترویج آن

-استفاده از عناصر بومی برای ارتقاء حس تعلق

-رعایت نکات مربوط به شرایط زمانی به خصوص فصل ها در طراحی و اینکه چه عناصر و المان هایی در کدام فصل از سال سبب ایجاد هدف و انگیزه در شهروندان برای حضور در فضای میدان خواهند شد،سبب رونق و کارآمدی بیشتر میدان در تمام مدت سال خواهد بود.

- توجه به هنر عمومی و عناصر گرافیکی محیطی برای ارتقای ارزش های بصری_هنری میدان

- توجه به فعالیت های آموزشی در زمینه هنر و ارزش های نمادین سایت برای توسعه درک و دانش عمومی مردم نسبت به آثار، نقش و عناصر هویتی خیابان

-آشنایی پدیداورندگان فضاها و عناصر شهری با مفهوم اصیل زیبایی و شهرسازی اسلامی و بوم گرا -می توان با برنامه هایی اندیشـــیده چون برپایی مسابقات جدی و گســـترده (و با خواسته های مشـــخص)، و با پرداخت هزینه ی همه ی شـــرکت کنندگان (با امکانات و مشـــخصات خاص) وصول به برنامه ها و طرح های مناسب را تسهیل کرد.

-پرهیز از اجرای برنامه‌های فرهنگی-اجتماعی‌ای که با ساختار و شاکله‌ی ارزشی این شهر در تضاد است و لزوم اجرای برنامه‌ها و دستوراتی که با توجه به این ساختار طراحی و اجرا می‌شوند. در این زمینه، برای تأمین نیاز فرهنگی این شهرها، باید به اجرای برنامه‌های هنری، مذهبی و دینی اقدام نمود.

- تدوین ضوابط و چارچوبی برای کنترل کیفی ساخت وسازهای جدید و تدوین قوانینی التزام آور برای ساماندهی نماهای پیرامون با توجه به ابعاد کالبدی و هویتی خیابان ها

فهرست منابع

[۱]ابراهیمی،محمدحسن،(۱۳۸۸)،"میدان،فضای تعریف نشده ی شهرهای ایرانی"،نشریه هویت شهر،سال سوم،شماره چهار،صص ۱۲۰-۱۰۷.

[۲]ایزدبین،نادر،(۱۳۹۱)،"تعریف المان های متناسب با پیکره شهر"،متن گزارش شهر نیوز،کرج.

[۳]ارتقای خوانش منظر فضاهای شهری"،فصلنامه مطالعات شهری،شماره۱۵،تابستان،صص۱۷-۳۶.

[۴]بهزادفر،مصطفی و مرادی مسیحی،واراز و مقدم قارویری،مریم،(۱۳۸۷)،"مقدمه ای بر شناخت بافت قدیم کرمان"،دوماهنامه شهرنگار،سال هشتم،شماره۴۷،صص۵۴-۶۷.

[۵]بحرینی،سید حسین،(۱۳۸۶)،"فرآیند طراحی شهری"، تهران: انتشارات دانشگاه تهران.

[۶]توسلی،محمود و ناصر بنیادی،(۱۳۷۱)،طراحی فضاهای شهری،جلد یک،انتشارات مرکز مطالعات و تحقیقات شهرسازی و معماری ایران.

[۷]چنگیزی ،نگار و احمدیان،رضا،(۱۳۹۲)،"بررسی شاخص های هویت فضای شهری در بافت تاریخی،نمونه موردی:بازارکرمان"،فصلنامه مطالعات شهرایرانی اسلامی،شماره۱۱،صص۵۳-۶۳.

[۸]حج فروش،جلال،(۱۳۸۰)،هویت در شهرسازی،تهران،انتشارات دانشگاه تهران

[۹]حجت،عیسی،(۱۳۸۴)،"هویت انسان ساز،انسان هویت پرداز"،مجله هنرهای زیبا،شماره۲۴

[۱۰]حکمتی،جمشید،(۱۳۸۶)،مهندسی فضای سبز،انتشارات علوم کشاورزی .

[۱۱]حسینی باغ،فرزانه و مظطر زاده ،حامد،(۱۳۹۳)،تبیین جایگاه المان های شهری در ارتقای خوانایی شهرها،نشریه هنر،شماره ۱۸۹،صفحات ۳۴و۳۵

[۱۲]حبیبی،رعنا سادات،(۱۳۸۷)،"تصویر های ذهنی و مفهوم مکان "،نشریه هنرهای زیبا،شماره ۳۵،پاییز،صص ۳۹-۵۰.

[۱۳]خوشحال،فاطمه السادات،(۱۳۸۶)،"نمادگرایی در معماری"،پایگاه اطلاع رسانی معماری و شهرسازی ایران.

[۱۴]درانی،کمال،(۱۳۸۰)،بررسی نمادها و نشانه های امنیت در ساختار خیالی و نمادگرایی نوجوانان شهر تهران،مجله روانشناسی و علوم تربیتی،انتشارات دانشگاه تهران،شماره ۶۳،صفحه ۱۱

[۱۵]دهخدا،علی اکبر،(۱۳۳۴)،"لغت نامه دهخدا"،انتشارات دانشگاه تهران

[۱۶]سلطانی،علی،زرگری مرندی،ابراهیم و نامداریان، احمدعلی ،(۱۳۹۲)، "شکل گیری،تقویت و مانای خاطره در فضاهای شهری،نمونه موردی:محور شهیدچمران شیراز"،نشریه مسکن و محیط روستا،شماره۱۴۱،صص۸۷-۹۸.

[۱۷]سلطان زاده،حسین،(۱۳۷۰)،فضاهای شهری در بافت های تاریخی ایران،دفتر پژوهش های فرهنگی ،تهران

[۱۸]سلطانی ،مهرداد،منصوری ،سید امیر و فرزین،احمد علی،(۱۳۹۱)،تطبیق نقش الگو و مفاهیم مبتنی بر تجربه در فضای معماری،مجله باغ نظر،شماره ۲۱،سال نهم،صفحه ۸

[۱۹]عمید،حسن،(۱۳۶۳)،"فرهنگ عمید"،تهران،انتشارات امیرکبیر

[۲۰]کاستلز،مانوئل،(۱۳۸۰)،عصر اطلاعات،اقتصاد،جامعه و فرهنگ،ترجمه حسن چاوشیان،تهران،انتشارات طرح نو

[۲۱]کریمیان،حسن،(۱۳۸۹)،نمادهای فرهنگی در مناظر شهری:بیان معنا،حس هویت و آرامش وحی،پژوهش های جغرافیای انسانی،شماره ۷۴،زمستان ۱۳۸۹،صص.۱۳۲-۱۱۹

[۲۲]کاویانی راد،مراد،(۱۳۸۹)،ناحیه گرایی در ایران از منظر جغرافیایی سیاسی،انتشارات پژوهشکده مطالعات راهبردی ،صفحه۵۹

[۲۳]کریر،راب،(۱۳۷۵)،فضاهای شهری،ترجمه :هاشم نژاد،انتشارات جهاد دانشگاهی.

[۲۴]معین،محمد،(۱۳۷۱)،فرهنگ لغت فارسی معین،تهران،انتشارات امیرکبیر

[۲۵]مبهوت،محمدرضا و فرامرزی،آرزو و شریفی نژاد،(۱۳۹۲)،"هویت در نشانه های شهری،نمونه موردی شهر مشهد"،اولین همایش ملی معماری،مرمت ،شهرسازی و محیط زیست پایدار۲۸

[۲۶ماهوان،احمد،(۱۳۸۳)،"تاریخ مشهدالرضا علیه السلام"،انتشارات ماهوان،مشهد

[۲۷]مختاری ملک آبادی،رضا،(۱۳۹۲)،"بررسی تحلیلی-تطبیقی نمادهای هویت بخش شهری (مطالعه موردی :شهر اصفهان)"،فصلنامه جغرافیا و مطالعات محیطی،سال دوم،شماره هشتم،زمستان،صص ۱۱۵-۱۳۶

۲۸]نصر،طاهره،(۱۳۹۲)،"نمادها و نشانه ها در واکاوی مولفه های هویت کالبدی شهر ایرانی

[۲۹]نقی زاده،محمد،(۱۳۹۲)،"هویت شهر"،انتشارات جهاد انشگاهی

[۳۰]وحدت،سلمان و سجادزاده،حسن و کریمی مشاور،مهرداد،(۱۳۹۴)،"تبیین ابعاد موثر بر منظر خیابان در جهت

[۳۱]هاشمی زاده،فرامند،(۱۳۷۳)،"مسئله هویت در توسعه های جدید شهری و شهرهای جدید"،مجموعه مقالات ارائه شده در کنفرانس بین المللی توسعه شهری و شهرهای جدید در اصفهان،جلد۲،انتشارات شرکت عمران شهرهای جدید،چاپ اول،تهران.

.

[1]Gehl,Jan,(1987),Life between Buldings :using public space ,Van Nostrand Reinhold.

[2]Nilsen-Pincus,Max&Hall Troy &Ellen Force Jo & wulfhorst J.D (2010),"Sociodemographic Effects on Place Bonding",Journal of Environmental psychology ,No.4,Uk,PP 1-15.

[3]Lewicka,Maria(2005),"Ways to make People Active:the Role of Place Attachment ,Cultural,Capital and neighborhood Tie",Journal of Environmental Psychology ,No.25,Uk,PP 388-395.

[4]Shamsuddin,Shuhana&Ujang Norsidah (2008),"Making Places :The Role of Attachment in creating the Sense of Place for Traditional streets in Malaysia ",Journal of Habitat Intrennational ,No.32,USA,PP 390-405

[5]Droseltis,Orestis& L Vignoles Vivian (2010),"Towards an Integrative Model of Place Identification :Dimensionality and Predictors of Intrapersonal –level Place Preferences",Journal of environmental Psychology,No.30,UK,PP 13-29.

[6]Mateus, And Sofia. (2006). Outlet City Metzing An Urban Cultural identity based onconsumption, a cultural identity based on consumption 24nd ISO CaRP

Canter, D. (1977), The Psychology of Place.

[7] Canter, D. -London: Architectural Press.

(1977), Book review of E. Relph, `Place and placelessness'. Environment and Planning B, ,4 120-118